

CARMELINA
SÁNCHEZ-CUTILLAS
«Des de les fronteres del silenci»

MATERIAL DIDÀCTIC PER A BATXILLERAT

Joan Borja i Sanz
Maria Àngels Francés Díez

Col·lecció Didàctica, 14

© Joan Borja i Sanz i Maria Àngels Francés Díez
© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Edita: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Avinguda de la Constitució, 284. 46019 – València
avl@gva.es – www.avl.gva.es

Imatge de la portada: Carmelina Sánchez-Cutillas. Fotografia dels
anys quaranta procedent de l'arxiu familiar,
acolorida en 2020

Coordinació: Comissió Carmelina Sánchez-Cutillas.
Esriptora de l'Any 2020

Disseny i maquetació: Espirelius

Fotografies: Antonio Pradas Montoya
Hereus de Carmelina Sánchez-Cutillas

ISBN: 978-84-482-6460-4
Depòsit legal: V-1235-2020

CARMELINA SÁNCHEZ-CUTILLAS
«Des de les fronteres del silenci»

MATERIAL DIDÀCTIC PER A BATXILLERAT

Joan Borja i Sanz
Maria Àngels Francés Díez

à
Carmelina
Sánchez-Cutillas
Esriptora de l'any 2020

a 7
Introducció

b 9
Orientacions didàctiques

c 11
Material didàctic
per a l'alumnat

1. Activitats prèvies 13

2. Proposta d'activitats relacionades
amb les diferents dimensions
de Carmelina Sánchez-Cutillas 19

3. Avaluació 55

d 59
Solucionari

Introducció

Carmelina Sánchez-Cutillas (Madrid, 1927? – València, 2009) és una escriptora del tot singular en el marc de les lletres valencianes contemporànies. Neta per via materna de l'historiador i folklorista alteà Francesc Martínez i Martínez —de qui va fer la biografia *Francisco Martínez Martínez, un humanista alteano (1866-1946)* (1974)—, també ella va publicar estudis sobre història i literatura medieval, com ara *Don Jaime el Conquistador en Alicante* (1957), *Lletres closes de Pere el Cerimoniós endreçades al Consell de València* (1967), *La Fàbrica Vella, dita de Murs i Valls* (1970) o *Jaume Gassull, poeta satíric valencià del segle xv* (1971).

En el terreny literari, va reeixir en el conreu de la poesia, amb volums com *Un món rebel* (1964), *Conjugació en primera persona* (1969), *Els jeroglífics i la pedra de Rosetta* (1976) i *Llibre d'Amic e Amada* (1980). En prosa creativa ha publicat obres com *El llamp i la sageta dels records* (1979) i *A la reverent e honrada sor Francina de Bellpuig, monja professa al convent de la Puritat e cara cosina nostra* (1981). També és autora d'importants treballs fins ara inèdits, en valencià i en castellà, com els poemaris *Joiosa guarda* (1964) i *De la cendra i la flama* (1964-1966) o l'assaig *Violant d'Hongria*. Tanmateix, Carmelina Sánchez-Cutillas ha estat coneguda i reconeguda, sobretot, com a autora de *Matèria de Bretanya* (1976), Premi Andròmina de narrativa l'any 1975, una de les creacions més delitoses, delicades i sorprenents del panorama literari valencià del segle xx.

Ençà i enllà de l'obra publicada, Carmelina Sánchez-Cutillas és una personalitat incommensurable. Sens dubte, la gran escriptora valenciana del segle xx —encara pendent de descobrir en molts aspectes. La seua veu, enamorada de la vida, del coneixement i de les paraules, va temptejar —«des de les fronteres del silenci»— una triple rebel·lió justa i necessària: contra la submissió lingüística, contra el totalitarisme ideològic i contra totes les intricades i fossilitzades formes de la discriminació per raó de gènere.

b

Orientacions didàctiques

1. Metodologia

Aquesta guia didàctica sobre Carmelina Sánchez-Cutillas va destinada, en particular, a l'alumnat de llengua i literatura de Batxillerat i, en general, a totes aquelles persones interessades en la figura de l'escriptora. Es divideix en tres parts: les activitats prèvies de creació d'expectatives, les que treballen la dimensió literària i intel·lectual de Carmelina Sánchez-Cutillas i, finalment, algunes activitats posteriors d'aprofundiment. La part més desenvolupada està distribuïda en sis blocs que corresponen a les dimensions de l'escriptora: com a historiadora i estudiosa del costumisme valencià, com a poeta, com a narradora i com a dona rebel i compromesa amb la identitat cultural valenciana, en el context de la geografia literària mediterrània.

2. Objectius

- Conèixer la figura de Carmelina Sánchez-Cutillas com a nom clau de la literatura valenciana del segle xx.
- Analitzar el context de la cultura de postguerra en relació amb la producció literària en valencià.
- Estudiar l'emergència de les dones escriptores en la postguerra valenciana des d'una perspectiva de gènere.
- Valorar totes les facetes de la producció literària de Carmelina Sánchez-Cutillas: la poesia, la narrativa, la prosa creativa, els estudis acadèmics, etc.
- Millorar la capacitat de selecció d'informació i de síntesi.
- Millorar l'elaboració i la realització de textos expositius orals davant de públic.
- Practicar el treball en grup.

3. Continguts

- Qüestionaris i activitats per a valorar els coneixements previs sobre els temes de la unitat.
- Activitats que conviden a reflexionar sobre les diverses dimensions de Carmelina Sánchez-Cutillas.
- Textos poètics i narratius per al comentari que ha de conduir a la valoració literària.

4. Instruments d'avaluació

- La proposta didàctica s'inicia amb una sèrie d'activitats prèvies destinades a incitar a la lectura i a ampliar la informació sobre Carmelina Sánchez-Cutillas.
- Al final de la proposta didàctica hi ha un qüestionari breu amb preguntes relacionades amb la temàtica tractada.
- També proposem una exposició oral feta en grup a partir del treball de cada una de les dimensions de Carmelina Sánchez-Cutillas.

C

Material didàctic
per a l'alumnat

1. Activitats prèvies

1.1 Indica quins dels títols següents corresponen a poemaris de Carmelina Sánchez-Cutillas:

- a) *Un món rebel*
- b) *Ales o mans*
- c) *La clau que obri tots els panys*
- d) *Conjugació en primera persona*
- e) *Ratlles a l'aire*
- f) *Els jeroglífics i la pedra de Rosetta*
- g) *Cant al meu poble*
- h) *Retrobament*
- i) *Aires de cançó*
- j) *Llibre d'Amic e Amada*
- k) *Poemes de la fi*
- l) *Joiosa guarda*
- m) *De la cendra i la flama*

Sabries dir quin?

A. Aquesta és la meua confessió

He parit quatre fills amb dolor
i trencament de tota la meua carn;
quatre grapat d'artèries que van pel món
i estimaran un dia i tindran fills.

He donat, incansable, una paraula,
un somris als homes oblidats.
He sembrat de pins el riberal
que fa de llindar amb la sorra i la mar.

I les meues mans guarden encara olors
de xeixa i de verema, i estan
colrades per tots els vents de la terra,
perquè soc una dona del poble
i aquesta és la meua confessió.

B.

Res no m'agrada tant
com enramar-me d'oli cru
el pimentó torrat, tallat en tires.

Cante llavors, distret, raone amb l'oli cru,
[amb els productes de la terra.

M'agrada molt el pimentó torrat,
mes no massa torrat, que el desgracia,
sinó amb aquella carn mollar que té
en llevar-li la crosta socarrada.

L'expose dins el plat en tongades incitants,
l'enrame d'oli cru amb un pessic de sal
i suque molt de pa,
com fan els pobres,
en l'oli, que té sal i ha pres una sabor del
[pimentó torrat.

Després, en un pessic
del dit gros i el dit índex, amb un tros de pa,
agafe un tros de pimentó, l'enlaire àvidament,
eucarísticament,
me'l mire en l'aire.

De vegades arribe a l'èxtasi, a l'orgasme.

Cloc els ulls i me'l fot.

C. Soc una dona

Soc una dona, ja ho veus, una dona.
Soc una dona i no hi vull fer res.
Soc una dona, res més que una dona:
no seré mai un carrabiner.

Soc una dona, ben ferma i rodona.
Soc una dona, ja ho deus haver clissat.
Soc una dona i això és cosa bona:
no seré un barbut magistrat.

Soc una dona amb dos pits i una poma.
Soc una dona amb l'hormona que cal.
Soc una dona i això ja no és broma:
no seré mai capità general.

Soc una dona i n'estic ben contenta.
Soc una dona i no hi trobo entrebanc.
Soc una dona i això ja m'orienta:
no seré mai director d'un banc.

Soc una dona i amb bona harmonia,
soc la mestressa del meu propi cos.
No seré bisbe ni tampoc policia,
cosa que em posa de molt bon humor.

1.3

Un dels tres inicis de llibre que tens a continuació correspon a *Matèria de Bretanya*, de Carmelina Sánchez-Cutillas. Sabries dir quin?

A. Això diuen que va ser i era... un llogaret molt bonic, estés enmig d'un pla dilatat i verd de la Ribera del Xúquer. El rodejava una horta espessa i criadora i un eixam de fruiters que feien molt bona fruita quan n'era el temps. A les nits, sobretot en el càlid i llarguíssim estiu, davall el tendal gloriós de les esteles i amb un airet d'ales quasi mortes, li arribava la veu confidencial del gran riu entre xops, tamarits, sàlzers i carrissars.

B. La roba no li tocava el cos, anava amerat de suor i pel tub de l'intestí alguna cosa se li obria pas amb trepidència cap al trauc final. Tot un poema.

Però calia fer-ho ràpid.

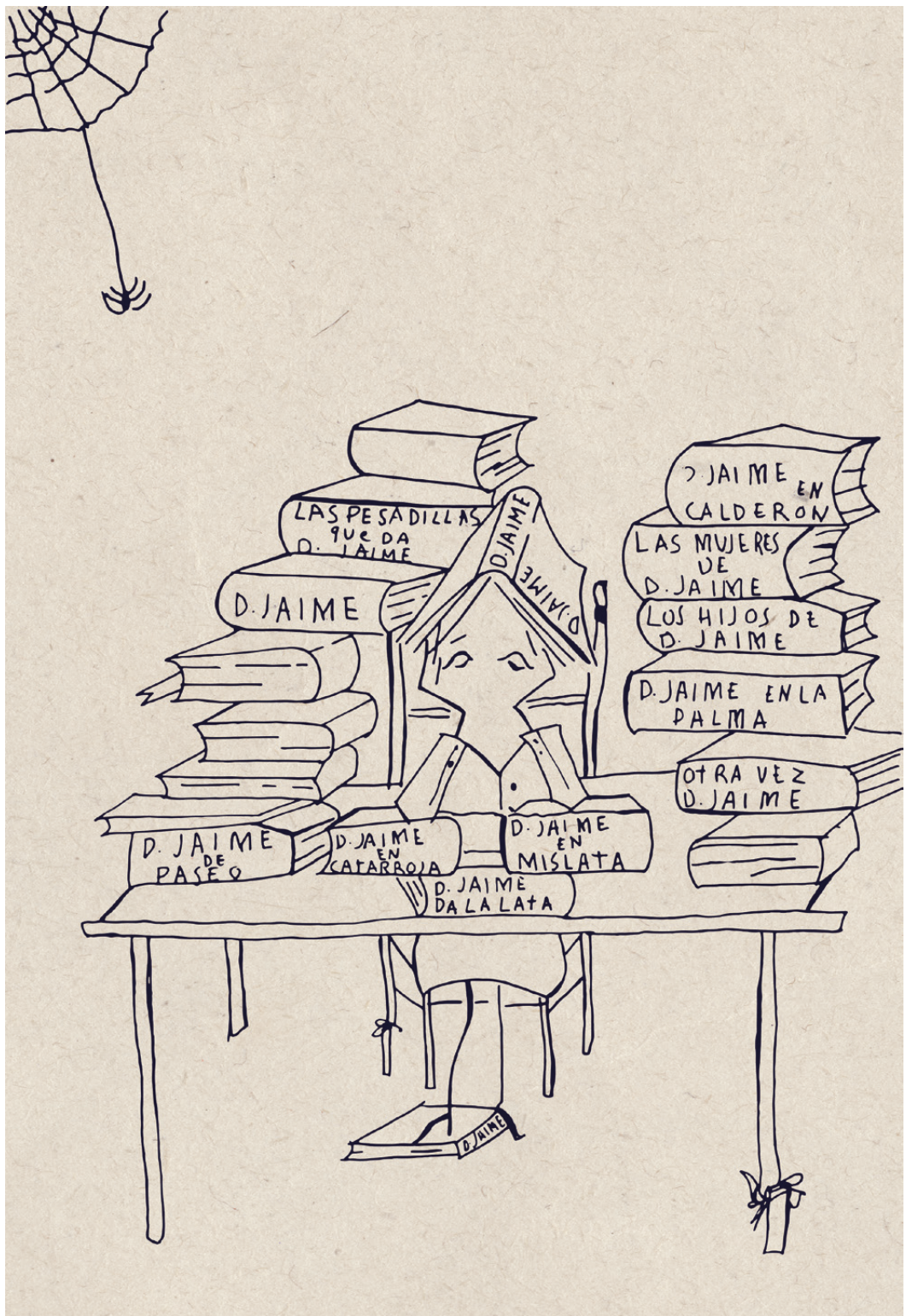
Era el seu primer atracament.

Hauria de fer un esforç per tal que la matèria grisa deixàs d'estar-li plena de pensaments emocionals; Dionís, els seu germà, li ocupava la panoràmica mental. Ell era la causa per la qual Frederic es trobava ara davant d'aquell xalet als afores de Godella.

C. La mar vivia a una badia molt gran. Un dels cantons d'aquella badia que era la casa de la mar s'anomenava la Punta de l'Albir i l'altre cantó el Morro de Toix, i cap al racó de l'Olla suraven els crestallets de la Illeta i de l'Illot. L'Aitana i el Puigcampana eren dues muntanyes punxegudes i migjornenques, que de tant de mirar-se l'aigua se n'havien tornat blaves.

1.4 Quines de les afirmacions següents sobre Carmelina Sánchez-Cutillas creus que són certes?

- a) Va escriure una carta apòcrifa en què es feia passar per sor Isabel de Villena.
- b) Va excel·lir com a compositora i violinista.
- c) Va fer d'Altea, a la Marina Baixa, el centre de la seua geografia literària.
- d) Va mantindre correspondència amb altres personalitats de la literatura i la cultura contemporània, com Lluís Alpera, Vicent Andrés Estellés, Maria Beneyto, Emili Boïls, Josep M. Casacuberta, Beatriu Civera, Joan Fuster, Josep Giner, Jesús E. Martínez Ferrando, Felip Mateu i Llopis, Roser Matheu, Dolors Orriols, Nicolau Primitiu Gómez, Manuel Sanchis Guarner, Enric Soler i Godes, Joan Valls, Joaquim Ventalló, etc.
- e) Es va casar, en primeres núpcies, amb l'escriptor i gramàtic Enric Valor i Vives.
- f) Va nàixer a Madrid.
- g) Va guanyar el Premi Andròmina, dels Premis Octubre, l'any 1975.
- h) Tenia una calavera al seu despatx.
- i) Va viure a Sevilla la major part de la seua vida.
- j) Va tindre quatre fills: dos fills i dues filles.
- k) Era neta de l'erudit i folklorista Francesc Martínez i Martínez.
- l) Va publicar més de cinquanta llibres al llarg de la seua vida.
- m) Va publicar un llibre a Barcelona amb cartes enviades pel rei Pere el Cerimoniós al Consell de València entre 1356 i 1366.
- n) Va escriure tres novel·les rosa, sobre relacions amoroses en què, una volta superats entrebancs i malentesos de tota mena, triomfaven les relacions sentimentals dels protagonistes.

Caricatura de Carmelina Sánchez-Cutillas

2. Proposta d'activitats relacionades amb les diferents dimensions de Carmelina Sánchez-Cutillas

2.1 Historiadora i investigadora

La vasta formació cultural de Carmelina Sánchez-Cutillas, especialment interessada pel passat històric de la Corona d'Aragó i la literatura valenciana medieval, va donar com a resultat nombroses publicacions i ponències en congressos científics internacionals, com ara el Congreso Luso-español de Historia Medieval (Oporto, juny 1968), el IX Congreso di Storia Della Corona d'Aragona (Nàpols, abril 1973) o els congressos Historia de Aragón, VIII (València, 1967) i X (Saragossa, 1976). Entre les publicacions que es fan ressò de la temàtica esmentada destaquen les dedicades a la figura de reis com Jaume I (*Don Jaime el Conquistador en Alicante*, 1957), Pere el Cerimoniós (*Lletres closes de Pere el Cerimoniós endreçades al Consell de València*, 1967) i Pere de Portugal (*Notas sobre la estancia del infante don Pedro de Portugal en la corte del rey don Jaime I de Aragón*, 1969), entre d'altres. Sobre la nostra literatura medieval, destaca el seu interès per l'escola satírica valenciana, amb títols com *Jaume Gassull, poeta satíric valencià del segle xv. L'estil, vocables dubtosos i castellanismes* (1971). De fet, el llegat de l'autora que conserva la Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu conté, també, abundant documentació i esborranys de més textos sobre Gassull (especialment, la *Brama dels llauradors de l'horta de València contra lo venerable mossén Fenollar* i *Lo somni de Joan Joan*, Bonifaci Ferrer i la Bíblia Valenciana, Violant d'Hongria, Bernat Fenollar i *Lo procés de les olives*, sant Vicent Ferrer (de qui publica l'article titulat «Sant Vicent Ferrer, un sant feminista»), Joan Timoneda, Joanot Martorell («Remembrancha de Tirant lo Blanch», *Levante*, 1969), etc.

En el text anterior tens informació sobre una faceta bastant desconeguda de Carmelina Sánchez-Cutillas: la d'investigadora del nostre passat històric i dels costums que compartim com a poble. Hi pots llegir els títols d'algunes de les seues publicacions sobre noms imprescindibles del llegat cultural valencià. Investiga sobre el tema una miqueta més!

2.1.1. Enllaça cada imatge amb el nom del personatge històric que li correspon i el títol de l'aportació de Sánchez-Cutillas que l'estudia.

IMATGE	NOM	OBRA
	<p>Sant Vicent Ferrer (1350-1419)</p>	<p><i>Lletres closes de Pere el Cerimoniós endreçades al Consell de València</i> (1967)</p>
	<p>Jaume I el Conqueridor (1208-1276)</p>	<p>«Sant Vicent Ferrer, un sant feminista»</p>
	<p>Pere el Cerimoniós (1319-1387)</p>	<p><i>Don Jaime el Conquistador en Alicante</i> (1957)</p>

- Quina importància tenen els personatges històrics anteriors en l'imaginari col·lectiu valencià? Per què creus que tria aquestes figures i no unes altres?

2.1.2. Fixa't ara en el fragment següent de l'obra inèdita *Violant d'Hongria*.

La triada fou curta, i encara que la filla del duc d'Àustria li ofería prou millor dot que l'hongaresa, Jaume I va triar aquesta, perquè, com ell mateix ens diu, si quan era minyó i valia menys li havien donat la filla del rei de Castella, "ben és raó que ara, que valem més, que prengam filla de rei...". Així doncs, a primeries de setembre de l'any de 1235 aplegava a Barcelona, després de 46 jornades de viatge, la jove princesa filla del rei de la llunyana Hongria, anomenat Andreu II, i de la seua segona muller Iolanda o Violant de Courtenay, que era filla de l'emperador llatí de Constantinoble Pere de Courtenay. La gloriosa nissaga de la nostra princesa, l'educació rebuda de Violant de Courtenay, francesa i exquisida, la seua juvenesa, varen ésser causa del ràpid entusiasme del nuvi, prou avesat en aquestos afers amorosencs.

Sovint ens preguntem com era la princesa Violant ans d'aplegar al nostre regne: desitgem transcórrer el vel de la boirassa que cobreix la seua ninesa, la seua minyonia. Però... sols podem imaginar-ho. Inclús el seu biògraf Oliver Brachfeld, autor d'una petita història de la nostra reina, pareix, amb tot, ignorar-ho. Cal pensar que la vida de la promesa del rei en Jaume no era aleshores —quan tornaren els ambaixadors que el seu pare havia enviat a la cort catalana per tractar de l'enllaç (el bisbe de Cinc-esglésies i el comte Bernat)— pas feliç. Havia mort la seua mare, la seua germanastra santa Isabel, filla del primer matrimoni d'Andreu II, també era morta, i ella se trobava sota l'obediència de Beatriu d'Este, la madrastra italiana, filla del duc de Ferrara i terça esposa del rei d'Hongria. ¿N'hi hauria tristor i planys quan deixà per a sempre les daurades planúries hongareses mamprenent el llarg itinerari que la duria als braços i al tàlem d'un monarca estranger? Podem creure sens dubte que no. S'allunyava de la terra nadiua sens recança, amb la il·lusió d'ésser la núvia del rei pus noble i bell i coratjós de tothom.

- Per què creus que sabem tan poc de Violant d'Hongria?

.....

.....

.....

.....

.....

- Quina imatge projecta el text de la núvia i del nuvi? És positiva o negativa? Quina és l'opinió de l'autora sobre el rei Jaume I?

.....

.....

.....

.....

.....

- Com t'imagines la promesa del rei? Busca informació sobre ella i fes-ne un dibuix que s'adeqüe al temps històric i al context del personatge.

.....

.....

.....

.....

.....

V I O L A N T D ' H O N G R I A

LA NÚVIA: La Crónica d'el rei en Jaume I ens parla amb la senzille-
sa acostumada dels afers del seu segon matrimoni, aquesta vegada
amb Ioles o Iolanda d'Hongria, que després fou anomenada Violant,
nom més familiar sens dubte a la fonètica catalana. Els dies de la
seva precoç i malaurada unió amb Elionor de Castella eren estat
llunyans, malgrat els vuit anys que durà la convivència abans la di-
ssolució del matrimoni i del fill que restà del mateix. També passa-
ren llaugers altres sis anys ans qu'el rei se trobàs solitari enmig
dels seus nombrosos i facils amors, i vullgàs cercar una dona que
fora reina d'Aragó i mare dels seus fills. "Nós no havem muller, e
parlen-nos de la filla del rei d'Hungria e del duc d'Ostalric, e
parla-ho l'Apostoli...?", o siga el papa Gregori IX, prou interessat
en qu'el reial enllaç no fora un obstacle a la seva política o a

Lletres closes de Pere el Cerimonios endreçades al Consell de València

per CARMELINA SANCHEZ CUTILLAS

EPISODIS DE LA HISTÒRIA

CARMEN SANCHEZ MARTINEZ

DON JAIME EL CONQUISTADOR EN ALICANTE

INSTITUTO DE ESTUDIOS ALICANTINOS

DIPUTACION PROVINCIAL DE ALICANTE

2.1.3. En relació amb la passió de Carmelina Sánchez-Cutillas per la història i la literatura valencianes, hi ha els seus estudis sobre escriptors com Jaume Gassull o Joanot Martorell, entre d'altres. Per quines obres van destacar aquests dos autors?

.....

.....

.....

.....

2.1.4. Una part ben desconeguda de l'obra de l'autora és la seua col·lecció de nadaletes, com a mostra de l'interés —que compartia amb el seu avi Francesc Martínez i Martínez— per l'imaginari col·lectiu valencià. Llig el fragment següent i prova de fer una composició semblant. No cal que siga sobre Nadal, però sí sobre alguna imatge o record que tingues de les tradicions valencianes.

Als carrers, llums i crits i borumballa...
castanyes torrades... un punt de fredor...
I el Cagonet, des del bressol de palla,
voldria omplir de caliu els nostres cors,
perquè un altre Nadal ara devalla,
poquet a poquet, sobre l'enyor de tots.
[1994]

.....

.....

.....

.....

.....

2.2 Poeta (o poetessa?)

Jo, que deteste la paraula "poetessa", no puc negar que la dona posa un sentiment particular en allò que escriu, com tot el que fa; posa la seua forma especial de veure les coses, i les seues femenines experiències. Tanmateix, no crec, però, que deguem de diferenciar una literatura femenina de la masculina.

[Carmelina Sánchez-Cutillas, «Dona i literatura», mecanoscrit inèdit, 1992]

L'obra poètica de Carmelina Sánchez-Cutillas, que pertany a la generació dels cinquanta però comença a publicar una mica més tard, s'enceta en els anys seixanta amb els poemaris *Un món rebel* (1964) i *Conjugació en primera persona* (1969), una selecció dels quals va ser traduïda a l'anglès sota el títol *A Rebel World* (Kentucky, 1969). En aquests poemaris, l'autora reflexiona sobre la construcció de la identitat

en un present i un passat immediat dominats pel silenci i la repressió lingüística i cultural, en connexió, doncs, amb les preocupacions del realisme social i l'obra de Vicent Andrés Estellés i Miquel Martí i Pol, per posar-ne només dos exemples.

També del 1964 és el poemari inèdit *Joiosa guarda*, que du per subtítol *Versos de mort, versos a mort*. Es tracta d'una llarga, desencisada i lúcida meditació sobre el pas del temps i la inexorable proximitat de la mort, i sobre la paraula poètica com a antídote de l'oblit personal i col·lectiu.

De la mateixa època (probablement de 1964 o 1966, segons la documentació conservada en el llegat de l'autora) és el mecanoscrit inèdit *De la cendra i la flama*, que l'autora va presentar al Premi Joan Salvat Papasseit de Poesia, on s'endinsa en la reflexió sobre la seua condició de dona i el pas del temps. Tampoc no hi abandona, però, la reflexió sobre la identitat col·lectiva i el compromís amb la terra i la mar que sent com a pròpies, constants que travessen tota la seua producció poètica.

En *Els jeroglífics i la pedra de Rosetta* (1976), publicat a València per l'editorial Tres i Quatre, el jo poètic ens convida a una aventura a través de solemnes paraules antigues, de ressons mítics i imbricada ambigüitat, a la recerca d'una llengua sàvia i dúctil, desconeguda, que done veu a tot allò que el llenguatge no ha estat capaç de definir: «caminem errants, com la llum d'un estel perdut, però encara no sabem desxifrar el vell jeroglífic» (poema 1). Així, l'autora es distancia dels poemaris anteriors i opta per una prosa poètica hermètica, culta, d'alta densitat jeroglífica, impregnada d'un desesperançat afany de denúncia: «Ara, la meua veu s'ha fet de pedra i no podré llançar el missatge rebel. Una flama immensa, fluorescent, em crema per la nit!» (poema 12).

Els jeroglífics probablement s'inspira en l'ambició d'Espriu (en *La pell de brau*, per exemple, o en *Primera història d'Esther*) de vincular la pròpia obra amb tota la tradició literària i espiritual de la humanitat. Una estratègia d'integració i subversió de les tradicions esmentades que es complementa, en el poemari de Sánchez-Cutillas, amb una altra: la configuració simbòlica nacional pròpia.

En el seu últim poemari publicat, *Llibre d'Amic e Amada* (1980), Sánchez-Cutillas reprén l'estil realista dels seus primers poemaris, però se centra en l'expressió del desig femení des de l'elegia de l'amor perdut, amb versos que recorden la primera etapa de la poesia de Maria Mercè Marçal.

2.2.1. Llig el poema següent, que dona títol a una de les seues primeres obres, i contesta les preguntes que tens a continuació.

Tinc al meu cor un formigueig de versos.
Les meues mans formiguegen versos,
i me les mire tothora i no hi veig res.

Hi ha dies que tem parlar amb els amics
i, fins i tot, tem mossegar el pa i la fruita
per no esvanir el formigueig de versos
que duc sota la pell i a flor de llavis.

Tinc a la gola, al pols, un formigueig de versos,
i a les cames també; aquestes cames
que pels versos em tremolen tan lleument
com si em llevàs de jeure amb un home, ara mateix.

[*Conjugació en primera persona* (1969)]

2.2.1.1. El tema del poema és:

- a) La vocació literària de l'autora.
- b) L'explicació lírica d'una urticària que va patir i que li produïa picor a les mans i a la gola.
- c) La intensa sensació que li provoca jaure amb un home.

2.2.1.2. De la capacitat expressiva del poema, destaca:

- a) La sensació de formigueig, que intenta reflectir la necessitat de l'autora per expressar-se, tan intensa que sembla física.
- b) L'enumeració de les parts vitals del cos (mans, cor, pell, llavis, cames), per explicar que la poesia li inunda el cos i la impulsa a expressar-se.
- c) L'al·lusió al menjar (pa i fruita), ja que aprofita el poema per explicar una recepta de cuina.
- d) *a* i *b* són certes.

2.2.2. Examinem ara un altre poema:

Tinc una rosa vella entre les mans
i amb ulls cansats la mire...
Oh, la infinita caiguda del temps,
l'ascensió lluminosa
des de l'abisme de la cendra al foc!
Si açò sembla un grapat de vida morta
també les meues mans envelliran.
De quin arbust va nàixer esta rosa?
On són els cabalosos rius de sang?

[De la cendra i la flama (mecanoscrit inèdit)]

2.2.2.1. Quin és el tema del poema?

- a) La tristesa davant del pas del temps.
- b) La investigació sobre l'origen d'una espècie de rosa diferent de la resta.
- c) El cansament del jo poètic.

2.2.2.2. Què simbolitza la rosa?

- a) No simbolitza res: està parlat d'una rosa real, una flor.
- b) La condició femenina del jo poètic.
- c) L'amor.
- d) *b* i *c* poden ser correctes.

ELS JEROGLIFICS I LA PEDRA DE ROSETTA

2 He fugit del gineceu i vull sobrevolar la llegendària Delphos, com l'au sagrada de les illes calcàries. Però, si retorne al present des del llim de la Història, si intente ~~ixarà~~ l'al·leació impossible del metall amb la carn fèl·lida de la meretriu, serè rebutjada del gran Temple d'Apolo.

3 El centaure i la hidra cavalquen per la nit dels rius, per la mort dels rius micènics. I un home lliure és llençat al misteri del temps des del cimall del Taygeto. Mentre, cicuta i marbre verd són els atributs que ofeguen la cambra ombrívola del Tetrarca, i la flor vermella que esclata amb la lluna, purifica la carn i els llavis de l'amazona.

4 Gents de la muntanya apleguen a la Festa pagana i baraten l'agror del formatge pel bes inèdit de la donzella, aqueixa que conèix el misteri dels signes i en té els ulls d'ametista. Però són gentes de la terra, atançats a la terra, al gredal- i han oblidat llurs atifells sobre l'oli i la morca.

5 Hem fet un assaig de misticisme, sense oblidar-nos de cap de pantomima ni dels himnes protocol·laris. I un poc abans de la primera pluja devallàrem al regne secrets dels dofins i de l'escuma, on mai no arriba el poder infal·libre de RA. El laudanum sagrat verdeja a les ampolles com un bosc que es desfulla lentament; i jo li demane al forjador de somnis que em torne al ~~temple~~ ~~temple~~ temple llegendari, -aquell temple que sembla un dolmen de pal·leolític ritus estranys- i que em deixi contemplar l'eficàcia dels seus exorcismes, o el ciri roig de la venjança.

6 Cavalcarem la mort, si les ales d'Icaro vencen la força del vent. Cavalcarem les espases negres de la mort i del silenci perquè són cavallers de fortuna, i hem fet mal-leable l'acer. Cavalcarem sobre el tàlem de la mort quan els fanals de la nau d'Osiris ens criden des del riu. I així, pot ésser que qualsevol jorn arribem a l'astre d'alumini on creix el llim nuvil de la terra.

2.2.3. Un dels seus poemaris més críptics és *Els jeroglífics i la pedra de Rosetta* (1976). Observa el fragment següent del poema 12, escrit en prosa poètica:

Amic, tinc coses a dir-te avui, amb veus de vidre. Quan tot fineix al límit de l'absència, sobre el mur negre que separa el Fòrum de l'oratge, voldria dir-te coses de les illes de pòrfir (on regna l'hipocamp sobre els vaixells encallats de babord, entre un gran sediment de segles i d'oblit). Per això demane el pol·len de l'arbre tropical i l'escuma verda dels llacs interiors. El Príncep és un visionari, i jo tinc una Icona de ferro sagrat al cor. Ara, la meua veu s'ha fet de pedra i no podré llançar el missatge rebel. Una flama immensa, fluorescent, em crema per la nit!

2.2.3.1. Per a facilitar-te la lectura, ací en tens el vocabulari bàsic, segons les definicions del *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL (<http://www.avl.gva.es/lexicval>):

fòrum *m.* Plaça de les ciutats romanes on es desenrotllava l'activitat política, judicial, econòmica i comercial, situada generalment en la intersecció de les dos vies principals.

hipocamp *m.* Cavallet de mar.

pòrfir *m.* Roca ígnia [és a dir, procedent de la solidificació de magma volcànic] formada per fenocristalls de feldespat dispersos dins d'una matriu d'afanita compacta, que a vegades presenta un color roig fosc.

2.2.3.2. En el poema es poden observar camps semàntics relacionats amb el foc, la fertilitat (o la vida), el silenci i la immobilitat, entre d'altres. Sabries enumerar quines parts del fragment fan referència a cada idea?

- Foc
- Fertilitat
- Silenci i immobilitat

2.2.3.3. També s'hi pot observar una oposició clara entre la raó i el caos en el sintagma «sobre el mur negre que separa el Fòrum de l'oratge» (el fòrum com a centre de poder i diàleg en la ciutat clàssica; l'oratge com els fenòmens atmosfèrics indòmits), i l'expressió de l'ànsia del jo poètic per ser trobada per l'estimat, amb un llenguatge ple de referències simbòliques i místiques («El Príncep és un visionari, i jo tinc una Icona de ferro sagrat al cor»). La impossibilitat de la trobada, la impossibilitat de comunicar-se, turmenta el jo poètic, que es consumeix cada nit en la flama del desig insatisfet.

- Per què creus que l'autora usa un llenguatge tan críptic i difícil de desxifrar? Què significa, en relació amb això, el títol del poemari?

.....

.....

.....

2.3 Narradora

A pesar de la vocació —i la dedicació— com a investigadora i historiadora, i també com a poeta, Carmelina Sánchez-Cutillas ha estat coneguda i reconeguda, sobretot, com a autora del llibre de memòries *Matèria de Bretanya* (1976), guanyador del Premi Andròmina 1975, una de les creacions més delitoses, delicades i sorprenents del panorama literari valencià del segle xx.

Matèria de Bretanya és una obra que recrea i literaturitza, amb una original i elegantíssima prosa poètica, els records d'infantesa de l'autora a Altea durant els anys immediatament anteriors a la Guerra Civil. Així, la innocència dels ulls que miren i admiren la realitat evocada se suma a la innocència d'un temps que encara era verge respecte de la tragèdia bèl·lica i la dictadura franquista.

La xiqueta que un dia va ser Carmelina Sánchez-Cutillas és la que assumeix en primera persona la veu narrativa dels vint-i-nou capítols que integren el mosaic de remembrances que és *Matèria de Bretanya*. I en aquesta simple estratègia rau una part important de la potencialitat de l'obra: perquè l'univers literaturitzat és presentat alhora amb la suposada innocència infantil de la Carmelina xiqueta, i amb la maduresa del sentit analític, crític i rebel de la Carmelina adulta.

De més a més, la literaturització del temps remot de la infantesa a Altea adquireix una força especial pels importantíssim canvis —socials, polítics, culturals, lingüístics, econòmics i tecnològics— que en el context valencià es van produir entre el moment literaturitzat (el de Carmelina xiqueta, als inicis dels anys trenta) i el moment de la redacció (el de Carmelina dona madura, a primeries dels setanta): uns canvis que, com sabem, van comportar un trasmudament dels hàbits i els costums de les persones com mai no s'havia conegut abans. *Matèria de Bretanya* és, per això, un valuós testimoni de la metamorfosi que s'ha produït al si del poble valencià des del món tradicional fins al món contemporani.

Però no és només en *Matèria de Bretanya* on podem constatar l'interés i la inclinació de Carmelina Sánchez-Cutillas pels fets del passat. També en la resta de la prosa creativa de l'autora es produeix aquest aparent desarrelament respecte de la contemporaneïtat, i la predilecció pels temps pretèrits. La carta apòcrifa de sor Isabel de Villena *A la reverent e honrada sor Francina de Bellpúig, monja professa al convent de la Puritat e cara cosina nostra* (1981) se situa en l'any 1472. L'assaig fins ara inèdit *Violant d'Hongria* s'ubica en el segle XIII. I el text *El llamp i la sageta dels records* (1981) —una mena de prolongació de *Matèria de Bretanya*— s'ambienta en la Guerra Civil.

2.3.1. En el capítol preliminar de *Matèria de Bretanya*, «L'origen», Carmelina explica: «He escrit aquest grapat de fulls perquè volia rescatar, salvar de l'oblit tot un món d'éssers i de coses viscudes». Creus que la literatura pot servir per a «rescatar» i «salvar» les «coses viscudes»? Com? Per què?

.....
.....

2.3.2. Escribeu un text breu en què «rescates» i «salves de l'oblit» un moment de la teua vida que consideres que pot tindre un cert valor literari.

.....
.....

2.3.3. Investiga què és la *matèria de Bretanya*. Per què creus que el llibre de Carmelina Sánchez-Cutillas es titula, precisament, *Matèria de Bretanya*?

.....
.....

2.3.4. Al final del relat *El llamp i la sageta dels records* (1979), Carmelina escriu:

Tantes coses com ens deixàrem darrere, tantes coses perdudes, i ara tan sols recorde la caseta de les nines, el cavallet de cartó, la pilota gran, aquell tren amb túnels al mig de la via i poblets i arbres als costats, les barquetes de vela..., perquè, a l'igual dels altres xiquets de la guerra, els meus germans i jo mai més no tornàrem a tindre joguets.

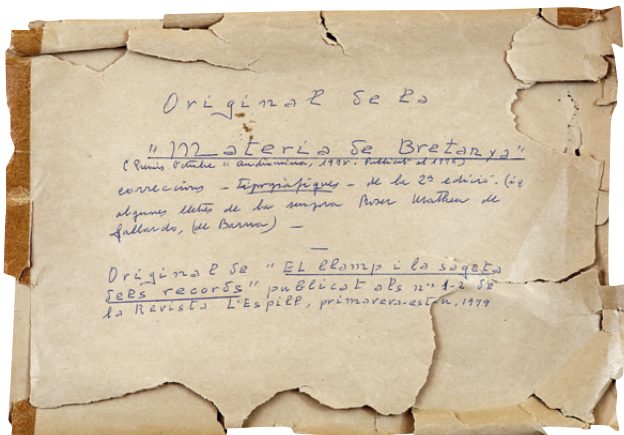
• Creus que els joguets que es recorden en el passatge anterior tenen un valor simbòlic? Per què? Què representen?

.....
.....

ENTRE CAPNEGRET I EL POBLE

La mar vivia a una badia molt gran. Un dels cantons d'aquella badia que ~~hi~~ era ~~la~~ casa ^{de les cases} s'anomenava la Punta de l'Albir i l'altre el Morro de Toix, i cap ~~al~~ racó de l'Olla suraven els crestallets de l'Illeta i de l'Illet. L'Aitena i el Pigcampana eren dos muntanyes joves i punxegudes i migjornenques, que de tant de mirar-se l'aigua se n'havien tornat blaves. Fent frontera entre el nostre terme i els de Calp i de Benissa s'alçava la serra Bèrnia; una frontera color de pàmpols daurats i de tardor que neixia al Collado del Mascarat i arribava a la Vall de Tàrbena, i ~~hi~~ ^{estava} era tota voltada de tossals apegats a les seues faldes com cadells mamant de la mare.

I nosaltres vivíem com si visquéssim a cavall entre el poble i Capnegret; al poble la casa de l'avi i les dels oncles, i a Capnegret la casa dels pares, vora la carretera però a aquesta banda, i només creuar la carretera la Venta del tio Catalí i mitja dotzena de ~~les~~ bancals i de margens i en acabant la mar. Però el poble estava molt propet i podies anar caminant per la carretera o caminant per la via. Si anaves per la via t'estalviaves el carrer de la Mar i la costera de la Séquia i entraves al poble per Bellaguarda, però a mi em feia por per si un cas em topava amb el tren, perquè la via era un gran cavalló de terra aplanat per damunt, i per sobre aquest planer passaven dos ~~de~~ bigues de ferro llargues sense fi. Això eren els rails i per a que no se'n mogueren del seu lloc, els homes que tenien comptar de la via ficaven de tant en tant mig tronc d'arbre travessat. I els mitjos troncs eren les costelles del camí del tren, perquè estaven clavats als rails com les costelles que estan apegades a l'espina. A banda i banda dels rails havia una sende-rola de terra de dos o tres pans d'amplària per on passava la gent, i a mi em semblava que el tren m'agafaria amb les seues mans de ferro i se m'enduria.

2.3.5. Llig el passatge següent de *Matèria de Bretanya*:

Les vesprades que plovia anàvem tota la colla de menuts a casa de la mare Paula, i miràvem caure l'aigua, que queia silenciosament i rítmica. Gloc gloc gloc. Ella sempre estava asseguda a la seua cadira de repòs, i nosaltres ens ficàvem sobre el maruà, que era una estora redona feta d'espert. De tant en tant un gota d'aigua, en pegar contra una pedra més grossa, ens esguitava i després s'anava escolant per sobre la nostra carn com un petit rierol. I quan ens cansàvem del rierol, sols havíem de clavar el dit damunt la goteta i a fèiem desaparèixer del món de les gotetes de la pluja.

En arribar l'hora de berenar, la mare Paula cridava la seua filla i li deia, Betriueta treu el berenar als xiquets. I sempre era el mateix: pa i melva. I el pa era gran i rodó i blanc, però pastat sense gens de sal perquè en aquell poble l'aliment principal de la gent pobra era la saladura, i diu que el salat vol l'acompanyament insípid. I el pa el tenien alçat a la saranda i ben embolicat amb un tovalló blanc. Aleshores començaven les baralles, car tots volíem el coret de la melva, que era el cor del peix de què feien la melva.

I ella el donava cada dia a un de nosaltres. I tots volíem el coret de la melva, perquè quan ens el menjàvem era com menjar-se una cosa tèbia, i sentíem un caliu per dintre com si el nostre cor volgués créixer una miqueta.

Quan ja havíem menjat bones llesques de pa i prou molletes de melva, la mare Paula ens contava contes. El que més m'agradava de tot el repertori era el de «Peret i Margaliteta». Després, en fer-me gran, vaig adonar-me que aquest conte es diu «*Hansel und Gretchen*» i que el saben tots els xiquets del món. I és possible fins i tot que tots els xiquets del món hagen tingut una mare Paula, i que estimen la pluja lleu que fa gloc gloc gloc quan rellisca del cel, i que en menjar-se els corets de la melva sentiran també créixer els seus petits cors.

[Carmelina Sánchez-Cutillas, *Matèria de Bretanya*, València, Tres i Quatre, 2020, p. 57-58]

- a) Investiga l'argument del conte popular «Peret i Margaliteta» i indaga què és un tipus internacional ATU.

.....
.....

b) Consulta en el portal *Rondcat* (<http://rondcat.arxiudefolklore.cat>), fent servir l'opció «Cerca avançada», quin resum correspon al tipus ATU 327A (*Hansel and Gretel* o *La caseta de sucre i xocolata*).

.....

.....

.....

2.3.6. De la prosa de Carmelina Sánchez-Cutillas en *Matèria de Bretanya* s'ha dit que ofereix nombroses coincidències amb la prosa que Mercè Rodoreda exhibeix en llibres com *Aloma*, *Vint-i-dos contes*, *La plaça del Diamant*, *El carrer de les Camèlies*, *La meua Cristina i altres contes* o *Mirall trencat*. Hi podem constatar paral·lelismes evidents, per exemple, en la recreació del mite de la infantesa o —més concretament— en el tractament literari de la figura de l'avi. Tot seguit et reproduïm alguns passatges de *Matèria de Bretanya* (Tres i Quatre, 2020) en què apareix la figura de l'avi de Carmelina, Francesc Martínez i Martínez, amb qui mantenia una relació ben especial d'afecte i admiració.

- Quins trets característics de l'avi destacaries a partir de la lectura dels fragments? Enumera'ls.

Al meu avi no li va fer gens de gràcia, i deia que era una vergonya que els seus nets no sabien parlar valencià. Del que farien amb els meus germans no me'n recorde, però sobre la meua persona va disposar que aniria a costura perquè, amb el tracte amb les altres xiquetes del poble, pogués adquirir una millor coneixença idiomàtica. I així fou com a l'endemà, amb la cadireta de boga i un tros de pa i companatge, em dugueren a casa de la mestra Cantarrana. [p. 52]

A mi m'agradava molt anar al Fornet, i moltes vegades anava amb el meu avi, que encara era molt ben plantat i semblava un senyor dels d'abans. Per això, malgrat que no fos marquès de debò, la gent li deia el marquès de dalt, perquè vivia part de dalt del poble, i li ho deien per tal de diferenciar-lo d'un altre marquès de bon de veres que vivia fora vila.

Quan anàvem al Fornet mon avi i jo, les dones que cosien o xarraven assegudes als cantons cercant la frescoreta, segons que nosaltres avançàvem pel carrer, s'alçaven de les seues cadires per tal de saludar-nos. I era com si nosaltres fóssem dos reis passejant; però ell parlava amb totes les dones i les coneixia de sempre i s'interessava pels seus assumptes, i això em sembla que els reis no ho fan. I era de veure aquell gran senyor, com s'oblidava aleshores de l'orgull i es tornava senzill com el poble menut. [p. 56-57]

Quan les dones del Fornet parlaven amb mon avi, se'ls encenia als ulls una llumeneta, i per un instant els desapareixia tot el cansament de la vida, que el portaven ben apegat als ulls. I era com si totes elles l'haguessen estimat secretament, quan eren joves. [p. 58]

Mon avi va presidir l'enterrament perquè ell era l'amo de tot, i si abans presidia l'esmorzar del dia de l'escaldó de la pansa com si fos l'amo de l'alegria, ara també ho feia perquè era l'amo de la pena. [p. 123]

I si jo ho pensava era perquè el meu avi sempre deia que la imaginació era lliure, i que en acabant els anys i els patimens ja ens faran posar els peus a terra.

I com que la imaginació era lliure, jo la treia de la gabieta del meu cap i la feia volar com si fos un verderol o un gafarró o un paixarell, i a un dels indrets on més li agradava d'anar era vers les muntanyes, l'Aitana i el Puigcampana, aqueixes que es veien llunyanes i mig emboirades i pareixien les muntanyes d'un poble perdut. [p. 126]

.....

.....

.....

.....

.....

2.4 Dona rebel

L'obra de Carmelina Sánchez-Cutillas denota una profunda consciència de gènere, que es manifesta, en primer lloc, en estratègies de recuperació de la memòria de les dones i, en segon lloc, en una poètica de rebel·lia contra la ideologia patriarcal i de reivindicació de la identitat pròpia.

Pel que fa al primer aspecte, l'autora efectua una àrdua tasca d'arqueologia literària feminista. Investigadora i especialista en història i literatura medievals, bona part dels seus estudis recuperen per al present les semblances de reines, santes i escriptores de la Corona d'Aragó, com ara l'inèdit sobre Violant d'Hongria o els articles dedicats a na Sibilla de Fortià, na Constança Miquel, sor Isabel de Villena, etc., amb apel·lacions clares a la sororitat entre les dones dels territoris amb identitat compartida.

Respecte del segon, tota la seua poètica és un cant de rebel·lia contra el silenci imposat, que és irat i reivindicatiu en *Un món rebel* i *Conjugació en primera persona*, críptic en *Els jeroglífics i la pedra de Rosetta*, melangiós en *Llibre d'Amic e Amada* i profundament arrelat a la infantesa en *Matèria de Bretanya*.

A més, l'abundant documentació sobre les relacions epistolars que Sánchez-Cutillas manté amb persones capdavanteres de la cultura valenciana del moment demostren el seu afany per participar en la (re)construcció d'una llengua i una literatura malmeses per la dictadura. Així, l'autora crea una xarxa de relacions metaliteràries i d'intercanvi d'informacions culturals diverses que li aprofiten de referència per a la construcció de la seua figura pública, sovint en relació amb les edicions dels seus llibres o els premis literaris en què participa.

Entre els noms de referència de Carmelina, destaca la importància de Beatriu Civera, Maria Beneyto, Anna Rebeca Mezquita i altres dones intel·lectuals de l'època, amb qui l'autora té en comú l'afany de defensar la llengua i la cultura pròpies com a professional de les lletres.

Petita història d'una petita dona grassa

Jo no els vaig fer el regal als meus pares, del pa tradicional que porten tots els vius; estranyament i cert, la meua arribada a aquest món fou com la d'un caigut de impremta: els dits taquets de tinta i un llepis ben mossegat, en contor de pupò. Amreava més els llibres, que no pas el monitor punt de ganxo, i m'agradaava la olor dels pergamins i els recerchs plens de vells manuscrits. Fins els quinze anys - calçada, trista, solitària i pedant - jo creia que els meus rebesavis, aquells que em miraven sempre des d'un creder entre curcuts i divertits, eren Enriquet de Cervantes i el rei Jaume el Conqueridor. I guorava el tracte amb els piers, car tenia per amics tots els pegageneraris de la ciutat, en tal que em parlaven de història. I... aleshores l'amor va arribar un capvespre, mentre que jo, torbada

i botifosa, anava despullant
una experiència del meu avi.
Les certes que ~~era~~ ens creuarem el mar
i jo, escrites amb lletra
provesal en cedenda,
foren un motiu per avançar les
vices, i el resultat de tot
quatre fills, quatre diuinis

Tres anys passaren entre afany
malnecessos i "Premis extraordinaris,"
així, fins que concursí al "València"
amb un recull de poemes
allungats de tota preocupació
idiomàtica, sense cap recel.

Però, el principal botpi, aquell qui
hom anomena "Morro de Vagues"
i va setmanalment al tint,
m'els tombà tots per terra, com un vent
de tramuntana, i així doncs,
jo vaig tastar primer l'afont
d'una garlanda d'ayllasses
que no pas el llorer o la murtra.

29 de maig de 1964, mentre que esdevé
l'entrega dels premis "València" de literatura

2.4.1. Carmelina Sánchez-Cutillas es rebel·la com a escriptora contra el silenci imposat per una societat profundament patriarcal. Vegem-ho a través de la seua poesia.

N'estàs contenta?, em pregunte
cada dia en llevar-me del llit.
Estàs contenta d'ésser dona?
I en arribar la nit, pense
en tot açò, car m'ajuda
a pensar-ho la son dels altres.
I és aleshores quan se me'n fuig
la llibertat i fins i tot
l'orgull, com dos lladrets alegres.
Malgrat això, de matinada,
retornaran a mi en silenci
fidels al sexe que em donaren,
al ganxet i a tot el vell einam
que em defineix, que ens defineix.

[«Fidelitat», *Conjugació en primera persona* (1969)]

2.4.1.1. El jo poètic es desdobra en el poema per dialogar amb si mateixa sobre la condició de dona. Es pregunta si està contenta de ser-ho, però no acaba de donar una resposta literal. Quina creus que seria aquesta resposta? Justifica per què.

.....

.....

.....

2.4.1.2. Sovint, en els textos literaris, els personatges tenen *atributs*, és a dir, objectes o peces de roba o característiques que ajuden el lector a identificar el paper que tenen en la història. Localitza de quins atributs parla el jo poètic en la darrera part del poema i esbrina per què diuen que la defineixen. A quin *nosaltres* fa referència l'últim vers del poema? A quina *fidelitat* creus que es refereix el títol del poema?

.....

.....

CARMELINA SÁNCHEZ CUTILLAS

Sóc independent, rebel i bohèmia

Es difícil, arrencar-li unes declaracions. Qüestionari en mà, Carmelina ha accedit, però, a donar satisfacció a les nostres curiositats. Aquestes són les seues respostes, i les nostres preguntes.

R.V.M.

Sl arribeu a tractar-la us semblarà una dona oberta, d'una gran simpatia personal, i d'una ironia més aviat càustica, heretada de lectures doctes i clàssiques. En les seues aparicions públiques, actes culturals on van amics seus, Carmelina sol apréixer *drapé*e com cal, però sense pretensions ni esnobisme. Si la confiança li ho permet gosa fer alguna confidència, però més normalment és una dona que calcula i que diu sols els mots precisos i escaients. "Puc semblar parladora i fins i tot presentar un temari de conversa nombrós i divers, però sóc tremendament introvertida".

LES MONGES, "MADEMOISELLE" I TOT AIXÒ

Poetessa, narradora, és possible que haja fet més d'una confidència literària i que s'haja permés la llibertat de dir algun secret. "La literatura ha estat i és el vehicle, el camí, el procediment per a dir el que volia. He contactat els records dels temps, de les coses; eixos records que em puguen a la gola com un glop de vi torbador. He llançat crits de protesta i de rebel·lió —com a *Món rebel* i a *Conjugació en primera persona*—, però de secrets... com si fos de l'*Intelligence service*".

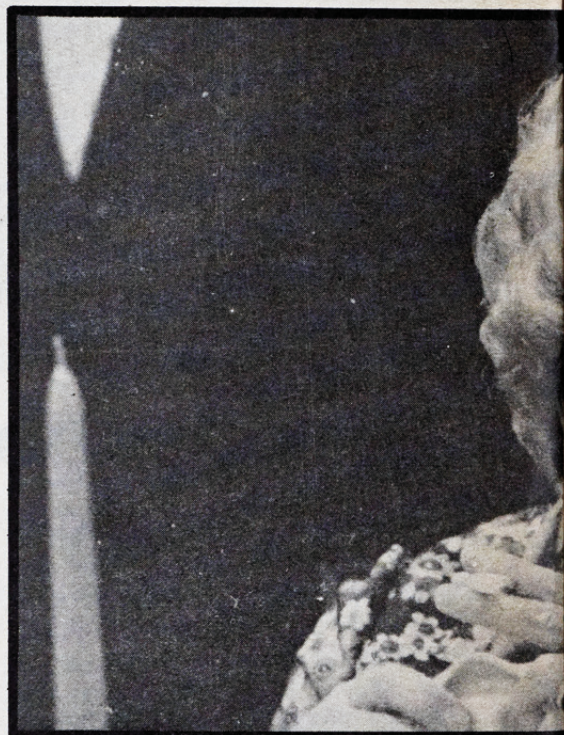
Si a *Matèria Bretanya* —la novella amb la qual va guanyar el premi de narrativa Andròmina— contava la seua

infància, és de suposar que encara li quedarà matèria per contar. La joventut, la maduresa... Ens la contarà? "Tinc al cap moltes coses, pegant voltes, capgirant-me el cervell. Quan puga seure davant d'unes quartilles blanques possiblement faré quelcom, però no sé quina cosa serà. I si ho sabés tampoc no ho diria, "por no hinchar el perro" i que no s'aprofiten els altres".

Sobretot, en eixa narració, traspuja la influència que ha exercit sobre ella la família. "He bandejat l'influx que jo considerava... diguem-ne nociu, del meu nucli o estament. Quan era xicoteta sí que em sentia aclaparada, a voltes. Les monges i *mademoiselle* i tot això. Però trobe que és més important la part positiva que no pas la negativa, de tota la influència que he rebut. Gràcies a l'educació rebuda, o al cercle de vida que em voltava, tinc un bagatge o un recapte cultural prou complet. Tu saps el que representa obrir els ulls a la vida i en compte de trobar-te "sonajeros" i animals de "peluche", veure't voltada de llibres, de col·leccions arqueològiques, de tapissos, antiguitats i meravelles de tota mena? I tot açò i jo i els meus entre els murs de la casa-palau de mon avi, al carrer Governador Vell (on viuen ara els Manglano)".

"¿POETESSA? NO SÉ QUÈ VOL DIR AIXÒ"

De totes formes no resulta tan

corrent que eixira poetessa. "No sé què vol dir la paraula poetessa. Al meu diccionari mental i particular no l'he poguda trobar". Amb títol o sense títol, la qüestió és que va publicar uns primers llibres prologats per Almela i Vives i per Vicent Andrés Estellés. Són els seus descobridors? "Els pròlegs fets per Almela i Vives i per Vicent Andrés Estellés van ser una mica el *consuelo de tontos*. I això ho dic per mi. Jo em vaig presentar sense saber-ho ningú al premi eixe de la Diputació, amb *Un món rebel*, i sé que el meu llibre va armar tant de soroll com per a que se n'anaren a la Facultat a preguntar per un possible autor. No me'l van donar, per coses, i en acabant, en saber que era meu, el senyor Almela que l'havia votat ignorant el nom de l'autor, va dir que em faria el pròleg. Amb *Conjugació en primera persona* passà poc dalt o baix el

Escriure m'ajuda a fugir de la realitat

mateix, canviant el llibre i el senyor del jurat, el qual fou aquesta vegada Vicent Andrés Estellés. O siga que si vols dir si van ser els meus descobridors, te diré que em van descobrir quan jo mateix havia fet la meua descoberta. Un dilema com el de Cristóbal Colón i Eric el Roig". Llibres que passaren, dissortadament per a tots, desapercibuts i que són amb els de Vicent Andrés Estellés el millor de la poesia realista dels seixanta. La revaluació poètica de Carmelina tingué lloc en els setanta, per obra i gràcia d'un llibre finalista als premis d'Octubre, **Els jeroglífics i la pedra de Rosseta** on es mostrava més avantguardista que ningú. "Del llibre **Els jeroglífics i la pedra de Rosseta** no vull parlar. Si he fet alguna cosa bona i intel·ligent, és aquest llibre. Ara bé, possiblement és un llibre per a minories. Clar que també pense que el pitecantropus errec-

tus, o dit més suaument, l'homo sapiens, llig allò que l'editor o els crítics volen. Tinc l'exemple ben recent de James Joyce; l'altre dia parlava el diari El País dels setantacinc anys de l'odisea de Bloom, i a l'endemà vaig presenciar la demanda de l'Ulises en més de tres llibreríes". Així que Carmelina està disposada a ser **underground** com a realista o com a avantguardista.

LA NOVEL·LA NO M'AGRADA

Professionalment, per formació, és una historiadora, amb treballs diversos, un en especial remarcable sobre Jaume I. Què li interessa més, la recerca de la veritat, de les arrels del poble, o fer intel·ligible el nostre món? "M'agrada la Història. El que no m'agrada és la novel·la, i la poesia, quan a penes. Busque les arrels, la veritat, el sentit d'un món i d'una forma de vida més adient amb les meues idees". Treballar en història obliga a certs esforços, però dóna també alegries. "Llevat dels documents escrits amb eixa lletra que es diu procesal, i procesal encadenada, no trobe difícil el treball d'historiador. Compensa perquè a voltes, d'un rastre xicotet, d'un indici, vas a poc a poc trobant el secret amagat en un document, en un full manuscrit que de primeries no et diu res. I compensa, si trobes bons companys. I no dic més".

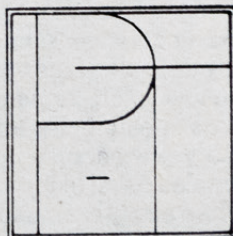
Darrerament Carmelina no ha publicat cap llibre i els lectors s'escamen. Per què això? "No publique perquè no escric i no escric perquè ara tinc problemes i coses i no puc fer res. Amb tot, fa poc que ha eixit un text

meu a la revista L'Espill". Esperem que tinga temps lliure i que escriga tot el que li vinga en gana. Idees no li'n falten.

DIVORCI? SÍ. AVORT...

Finalment voldríem fer-li un retrat a base d'algunes opinions sobre temes del carrer. Té fama de ser independent. "Sóc independent, rebel, bohèmia". És, però, una dona casada i amb família. "Adés sí que podia combinar els deures i els delers. Ara no. Tinc massa entrebancs. Escriure m'ajuda a fugir de la realitat". Feminista o antifeminista? "Antimasclista". I respecte al divorci... "Sóc partidària del divorci, però sóc conscient dels problemes que provoca. Em sembla un invent que no està acabat d'inventar". L'avort, tema tabú, què li sembla? "Sobre l'avort, com que no sóc moralista ni rector no dic res. Però sempre m'ha interessat Malthus i trobe que en moltes coses tenia raó". Per eixe camí haurà de tenir idees polítiques prou curioses. "De política no vull dir res". ¿Li agrada més llegir o escriure? "M'agrada llegir, però llegir les coses que m'agraden. I m'agradaria escriure, si sabera, perquè no sé". ¿Amb quins escriptors té afinitats? "Jo d'escriptors els que conec són els medievals, els clàssics, tant els casolans com els forans. No sé amb quins escriptors puc tindre afinitats".

Aquesta és Carmelina Sánchez Cutilas en un primer intent d'aproximació. És el primer retrat que deixa mostrar en públic. Ella prefereix la torre d'ivori.

PRE-TEXTOS

Carcagente, 6
Valencia - 7
Teléfono 377 80 19

LA POLICIA DE LAS FAMILIAS

La familia, ¿agente natural de reproducción del orden establecido? Seguramente éste era el caso bajo el Antiguo Régimen, cuando el padre de familia recibía la garantía efectiva de su poder, de manos del soberano, al que aseguraba como compensación la obediencia de sus miembros.

DESPUES DE MARX: ABRIL. María Antonietta Maciocci.

El título de este libro es una de las más célebres "consignas de desorden" del Movimiento italiano de 1977, esa revuelta de los estudiantes, de los jóvenes parados, de las mujeres, de los "indios metropolitanos" contra el "compromiso histórico" y el constreñimiento cada vez más represivo del país por la democracia-cristiana y el Partido Comunista Italiano.

2.4.2. Observa ara el fragment de la seua semblança autobiogràfica inèdita on diu: «I així em presente ara, amb les mans mig buides, aprenent de moltes coses i mestre de cap d'elles». S'hi pot observar una certa modèstia, que també es fa palesa en altres parts del text d'on procedeix:

No puc negar que m'agrada escriure i que tinc alguns llibres publicats. Sé una miqueta d'història i de literatura medievals, però açò deu d'ésser perquè em trobe més identificada amb aqueixa època que no pas amb aquesta, de la qual estic dramàticament desarrelada.

De tant en tant faig un poema, un poema rebel i angoixat.

2.4.2.1. Fixa't en les estratègies que usa l'autora per no semblar massa pedant o ambiciosa. Localitza-les. Per què creus que les utilitza?

.....

.....

2.4.2.2. Llig ara el fragment següent:

He rebut la seua lletra plena d'elogis i molt encoratjadora: jo no sé què dir, trobe que donar-li les gràcies és molt poc. Malgrat que estic acostumada a no tindre grans èxits als premis literaris, encara em cou el de «Lo Rat Penat».

[Carmelina Sánchez-Cutillas, esborrany de carta a Josep Giner, 26-2-1962]

Presta atenció a la darrera frase. Es refereix a un certamen literari (el que convocava Lo Rat Penat en els anys seixanta) on va presentar un recull de poemes que no va ser premiat, malgrat que Josep Giner, membre del jurat, li va escriure per testimoniar-li la seua disconformitat amb el resultat. Ella s'expressa, en confiança, també dolguda per no haver guanyat el premi que creia merèixer. En el mateix sentit es lamenta per no haver estat valorada com creu en un altre premi literari. Concorde aquestes manifestacions privades amb la imatge d'escriptora modesta i quasi *amateur* que projecta en els altres escrits? Quin grau d'importància creus que tenia per a ella el seu ofici d'escriptora? Per a contestar, llig l'entrevista reproduïda en les dos pàgines anteriors.

2.5 Identitat

Entre les múltiples dimensions que *Matèria de Bretanya* ofereix per a l'anàlisi, n'hi ha una de ben curiosa i significativa: la completa i sistemàtica omissió de conceptes i paraules clau en relació amb els grans temes tractats. Termes com *guerra, servent, classes socials, llengua, idioma, literatura, poesia, amor, feminisme, masclisme, gènere, patriarcat, dictadura, discriminació, societat, religió, opressió, identitat, nació o nacionalitat* són sistemàticament defugits en el discurs narratiu de Carmelina Sánchez-Cutillas. No obstant això, en el tractament de les coses, els hàbits, els costums i els fets quotidians, l'autora ofereix nombroses claus sobre les pròpies adhesions identitàries com a valenciana, demòcrata i dona. Són, comptat i debatut, adhesions que apunten a una triple rebel·lió justa i necessària: contra la submissió lingüística, contra el totalitarisme ideològic i contra qualsevol forma de discriminació per raó de gènere. En paraules de l'autora: «sempre estic del costat dels vençuts».

2.5.1. Carmelina Sánchez-Cutillas sempre es va arrengher, inequívocament, del costat dels qui, en plena dictadura franquista, van decidir arriscar-se a estimar, reivindicar i practicar la diversitat —i la llibertat— de les paraules.

- Documenta't sobre el context sociolingüístic del franquisme i enumera un total de deu àmbits d'ús en què resultava evident la discriminació de la llengua pròpia.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Sóc Carmelina Sánchez-Cutillas i em coneix prou de gent; però com que els coneguts ja estan assabentats de la meua vida i als altres em sembla que no els interessarà massa, pense que no cal haver d'aparellar el meu "curriculum vitae". A tot açò afegiré que no m'agrada gens parlar de prebendes i oripells -no per una falsa modestia, sinó precisament perquè l'escassetat de títuls abat el meu orgull.

I així em presente ara, amb les mans mig buides, aprenent de moltes coses i mestre de cap d'elles; o millor encara, fent meues les paraules de misser Ferràn Valentí, aquell humanista del 500 que es descrivia com a "inerudit deixeble dels deixebles".

Pregue, ^{somniege} ~~somniege~~ i fins i tot maldic en valencià, però per culpa del destí no vaig néixer a Altea, ni a València, ni a Alacant. Malgrat ~~aquest fet~~, sóc plenament mediterrània.

No puc negar que m'agrada escriure i que tinc alguns llibres publicats. Sé una miqueta de història i de literatura medievals, però açò deu d'ésser perquè ~~est~~ em trobe més identificada amb aqueixa època que no pas amb aquesta, de la qual estic dramàticament desarrelada.

De tant en tant faig un poema; un poema rebel i angosat.

Estic casada i tinc dues filles i dos fills. I sempre que ho dic em ve al cap el romanç català de N'Escrivaneta: "Petiteta l'han casada / la filla del Carmesí / de tan petita que n'era.....!" !Coses!

Estime la mar, el riu i la pluja, l'Aitana i el Puigcampana, els ocells i ^{els fets} ~~les coses~~ petites i senzilles ^{de cada dia}. Per això m'atreu ~~al costat dels vençuts~~ ~~intencionalment del costat dels vençuts~~ "l'estament ciutadà": els dels nobles i el dels generosos i el de la clerecía, no. ~~Per això~~ ^{Per això} sempre estic del costat dels vençuts.

"nobles"

somniege somniege

=====

cada ves un

2.5.2. Què penses que vol dir Carmelina Sánchez-Cutillas en el text següent de *Matèria de Bretanya*?

Tots dos partits volien salvar Espanya, salvar-la potser que d'ells mateixos. I mai no es llevaven la paraula «Pàtria» dels llavis. Però llavors jo vaig prendre la consciència del que volia dir aquell mot, perquè abans d'allò la pàtria meua era tota la terra encerclada per l'Aitana i per Bèrnia i per Puigcampana, i tot el semicercle de la mar que tremolava entre la ratlla de l'horitzó i la serra Gelada i el Morro de Toix i el penyó d'Ifac al més lluny. Ara jo sabia que allò tan entranyable era la meua petita Pàtria, i que la gran, la de tots, estava feta de petites; com les magranes, que són fetes de pinyons petits i apretats i de la color de la sang. [p. 117]

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.5.3. Creus que és important que Carmelina Sánchez-Cutillas escriguera la seua obra literària en valencià, en el moment en què ho va fer? Per què?

.....

.....

.....

.....

.....

2.6 Geografia literària

Carmelina Sánchez-Cutillas, que deia sentir-se «plenament mediterrània» (a pesar d’haver nascut a Madrid), va trobar en el poble del seu avi, Altea, un referent emblemàtic per a la molt mediterrània geografia literària de *Matèria de Bretanya*. Però Altea, el poble on estiujava, no solament simbolitza l’essència de la mediterraneïtat —«la casa de la mar», en paraules de Carmelina—: és potser també una expressió del conjunt per a la geografia dels pobles valencians d’extracció rural i marinera, contraposada a la geografia urbana d’una ciutat com València.

Tan important és Altea en l’imaginari literari de Carmelina Sánchez-Cutillas que, a l’hora de definir-se i autocaracteritzar-se, no dubta a escriure: «Estime la mar, el riu i la pluja, l’Aitana i el Puigcampana, els ocells i els fets petits de cada dia».

Les muntanyes de l’Aitana i el Puigcampana esdevenen, així, una referència essencial per a l’autora. No debades, ja hem tingut l’oportunitat de comprovar que en l’inici de *Matèria de Bretanya* Carmelina escriu: «La mar vivia a una badia molt gran. Un dels cantons d’aquella badia que era la casa de la mar s’anomenava la Punta de l’Albir i l’altre cantó el Morro de Toix, i cap al racó de l’Olla suraven els crestallets de la Illeta i de l’Illot. L’Aitana i el Puigcampana eren dues muntanyes punxegudes i migjornenques, que de tant de mirar-se l’aigua se n’havien tornat blaves» (p. 33). I que en l’últim capítol del llibre, hi torna: «com que la imaginació era lliure, jo la treia de la gabieta del meu cap i la feia volar com si fos un verdelol o un gafarró o un paixarell, i a un dels indrets on més li agradava d’anar era vers les muntanyes, l’Aitana i el Puigcampana, aqueixes que es veien llunyanes i mig emboirades i pareixien les muntanyes d’un poble perdut. Però eren una realitat, una realitat que ressaltava dels fons del paisatge» (p. 126).

Ben mirat, la literatura no solament resulta útil per a viure, dins de la que tenim, altres vides de propina: també per a conceptualitzar, interioritzar i dotar de significats la realitat que ens envolta.

2.6.1. Els quatre fragments següents de *Matèria de Bretanya* formen part de la «Ruta de Carmelina. Altea, la casa de la mar». D'acord amb el contingut dels textos, relaciona cadascun dels fragments amb el punt geogràfic del mapa reproduït a continuació (1, plaça de l'Esriptora Carmelina Sánchez-Cutillas; 2, glorieta de Francesc Martínez i Martínez; 3, carrer Fondo; 4, glorieta del Manyo; 5, Portal Vell; 6, mirador de la plaça de l'Església; o 7, Casa Cervantes). Ah! Tingues en compte que, segons el *Diccionari normatiu valencià* de l'AVL, un baluard és un «terraplè avançat que forma part de les muralles d'una ciutat», i que tant el punt 2 com el 4 i el 5 poden ser considerats antics baluards de les muralles d'Altea.

A. Però en aquell món fabulós de la infantesa convertíem els somnis en realitats [...]. I les nits sense llum, només vesprejar, eixíem al Baluard, i amb els ulls i amb el desig d'aventures seguíem les llums escampades per la mar, les llums de les barques de parella que nosaltres volíem confondre amb l'estol de contrabandistes més nombrós que mai hagués creuat la mar. [p. 47-48]

B. L'estiu era com els partits de llargues que jugaven els homes els diumenges al carrer Fondo; pilota ve, pilota torna. I les pilotes eren la gent que carregava els muls amb les eines més necessàries i les màrfegues de pellofres de dacsà seques, que quan et ficaves al llit feien ric rac, com si tots els ratolins del món correguessen per damunt de totes les pellofres seques de dacsà del món. I l'estiu era el carrer Fondo per on venien les pilotes i se n'anaven. I la partida de llargues era la vida que vivíem a l'estiu, perquè la calor ens portava agafats de les mans seues i les mans de la calor eren fetes de cel blau i de sol fort i de dies llargs i de clarors de nit tèbia. [p. 43-44]

C. Pel finestró del menjador [...] obert cap al Baluard, entrava tota la llum de la vesprada, i des del meu seient podia veure les Piles i Sant Jordi i el Barranquet, i en acabar-se el pla començaven per una banda les faldes de Bèrnia i per l'altra banda els vessants d'Aitana. I jo vaig pensar que tot allò era massa bonic per a envoltar una persona morta, i per això no sentia pena, perquè tot seguia essent igual que ahir i que despús-ahir. I demà també seria semblant. [p. 106-107]

D. A poqueta nit encara estàvem els tres allí, tan quiets com la mar, que ja tenia aqueixa color d'aigua adormida que pren a l'horabaixa, quan la llum del far inicia el joc amb les ombres —ara sí, ara no— parpellejant rítmicament i incansable; i encara que tot era igual, igual com ahir i com sempre, a mi em semblava diferent, perquè aqueixa vesprada havia après a idealitzar els fets del passat i tots els esdeveniments de cada dia, havia après a embolcallar-los d'aventures i de situacions meravelloses per a velar, amb un toc mític, els successos reals.

En sentir el seny de l'Ave Maria el meu avi va dir que si no entràvem a casa la sere-
na faria malbé els llibres. [p. 130-131]

2.6.2. Llig el fragment següent de *Matèria de Bretanya*. Quina de les tres cases següents creus que és Maricel, la casa protagonista del llibre?

La casa gran i la petita eren tan juntes, que semblaven com si fossen els dits d'una mateixa mà; el dit d'enmig i el dit menovell. I si un dia les hagueren enderrocades trobe que ningú no sabria a quina de les dues pertanyia la paret mitgera. A la gran vivíem nosaltres i a la petita els masovers, i mos pares els dien «*los caseros*».

Quan venien les visites havien de veure-ho tot, perquè la gent que ens visitava era molt tafanera; i corrien tota la casa, i els patis, i les terrasses, i el jardí i tot el que hi havia. I en girar el cantó i trobar la casa dels masovers començaven a dir que quina caseta més bonica, i que «*parecía como si se apoyara en la otra*». Però jo sabia que aquells senyors s'enganyaven, car endevinava que la que veritablement recolzava sobre l'altra era la nostra, la gran, com nosaltres ens recolzàvem també [...] sobre les espatles i sobre la suor de l'home que treballava els nostres bancals. [p. 90]

1

2

3

2.6.3. Llig la descripció de la serra de Bèrnia. Amb quina de les tres imatges següents creus que es correspon?

Fent frontera entre el nostre terme i els de Calp i de Benissa s'alçava la serra Bèrnia; una frontera de color de pàmpols daurats i de tardor que naixia al coll del Mascarat i arribava a la Vall de Tàrbena, i estava tota voltada de tossals apegats a les seues faldes com cadells mamant de la mare. [p. 33]

1

2

3

Carmelina Sánchez-Cutillas
amb Carme Miquel

3. Avaluació

3.1. Carmelina Sánchez-Cutillas és coneguda com a narradora i poeta, però té una altra faceta important. Quina és? Justifica la teua resposta.

.....

.....

.....

.....

3.2. Quins temes tracta Carmelina Sánchez-Cutillas en l'obra poètica? Com caracteritzaries la seua obra poètica?

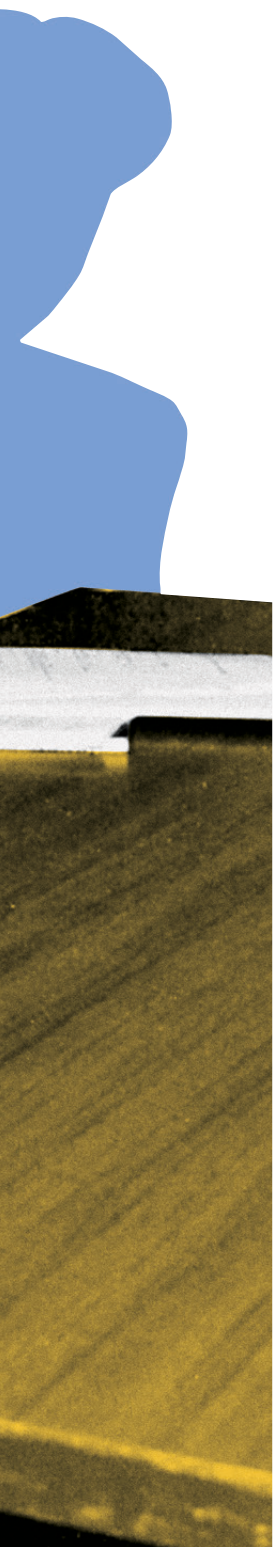
.....

.....

.....

.....

.....

3.3. *Matèria de Bretanya* (1976) és una obra excepcional en el panorama de la literatura valenciana dels anys setanta. Per què?

.....

.....

.....

.....

3.4. Per què creus que Carmelina Sánchez-Cutillas va ser més coneguda —i reconeguda— per *Matèria de Bretanya* que per l'obra poètica?

.....

.....

.....

.....

.....

3.5. Els interessos de Carmelina Sánchez-Cutillas en la major part de la seua obra poètica giren al voltant de la reflexió sobre la identitat pròpia, on la llengua i la geografia literària tenen un paper fonamental. Quin altre aspecte preocupa l'autora, relacionat amb la construcció de la identitat?

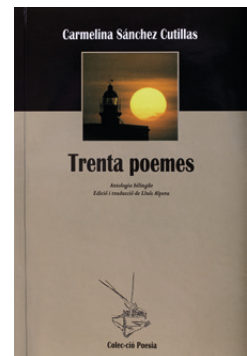
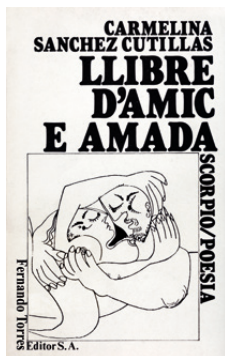
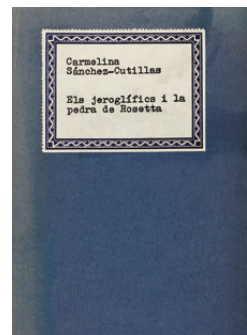
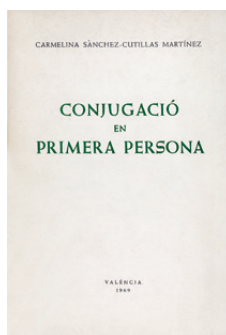
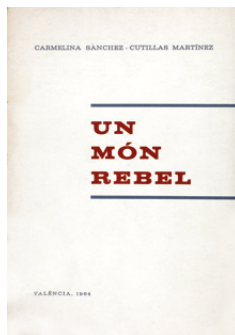
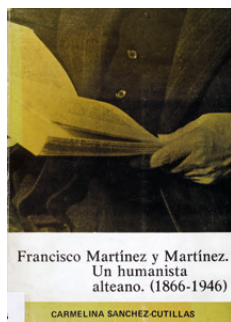
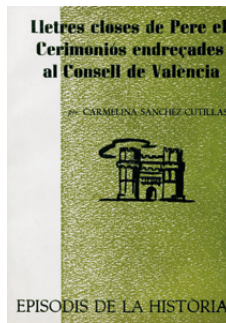
.....

.....

.....

.....

.....

d Solucionari

1.1. a, d, f, j, l i m

1.2. A

1.3. C

1.4. a, c, d, f, g, h, j, k i m

2.1.1.

Imatge	Nom	Obra
	Jaume I el Conqueridor (1208-1276)	<i>Don Jaime el Conquistador en Alicante</i> (1957)
	Pere el Cerimoniós (1319-1387)	<i>Lletres closes de Pere el Cerimoniós endreçades al Consell de València</i> (1967)
	Sant Vicent Ferrer (1350-1419)	«Sant Vicent Ferrer, un sant feminista»

La importància dels personatges anteriors és que són referents per a l'imaginari col·lectiu valencià: formen part de la nostra identitat com a poble, que es basa, entre altres elements, en fets històrics, com la conquesta de València efectuada per Jaume I entre el 1229 i 1245, o en obres importants de la nostra literatura historiogràfica medieval, com la *Crònica de Pere el Cerimoniós*, l'última de les quatre grans cròniques dels segles XIII i XIV. Igualment, sant Vicent Ferrer és una de les figures més populars i conegudes de la cultura valenciana, tant pels seus sermons com per les llegendes que se li associen.

2.1.2.

- Sabem poc de Violant d'Hongria perquè el paper de les dones en la història ha estat sovint secundari, i han estat eclipsades pel poder dels hòmens, que ostentaven el comandament o els llinatges nobles. Hi ha poca documentació que permeta conèixer les vides i les obres de reines com Violant d'Hongria.
- La imatge que projecta el text de la parella reial és positiva i plena d'admiració: s'hi pot veure la predilecció de l'autora per aquestes figures històriques.
- Resposta lliure (dibuix).

2.1.3. Jaume Gassull va destacar per les seues obres satíriques, com ara la *Brama dels llauradors de l'horta de València contra lo venerable mossén Fenollar*, *Lo procès de les olives* (amb Bernat Fenollar) i *Lo somni de Joan Joan*. Joanot Martorell és conegut com l'autor de la famosa novel·la *Tirant lo Blanc*.

2.1.4. Resposta lliure.

2.2.1.1. a

2.2.1.2. d

2.2.2.1. a

2.2.2.2. d

2.2.3.2.

- Foc: «Illes de pòfir» (perquè procedeixen de magma ardent solidificat); «flama immensa», «fluorescent»; «em crema».
- Fertilitat: «pol·len de l'arbre tropical i l'escuma verda dels llacs interiors».
- Silenci i immobilitat: «veus de vidre» (perquè significa que és una veu que fereix, difícil d'expressar i de ser escoltada); «absència»; «vaixells encallats de babord, entre un gran sediment de segles i oblit»; «la meua veu s'ha fet de pedra i no podré llançar el missatge rebel».

2.2.3.3. Perquè reflecteix l'ambient d'angoixa, censura i silenci de la dictadura, que l'autora pretén desafiar amb la seua poesia. El títol del poemari, *Els jeroglífics i la pedra de Rosetta*, fa referència als famosos sistemes d'escriptura egipcis i d'altres cultures antigues, que representen el llenguatge mitjançant dibuixos o signes gràfics, i a la pedra de Rosetta, que va ser descoberta el 1822 per Jean-François Champollion i va ser clau per a desxifrar aquelles escriptures, ja que tenia gravat un decret de Ptolomeu V del 196 a. C. en escriptura jeroglífica, demòtica egípcia i grega. Així doncs, el títol de l'obra fa referència a poemes difícils de desxifrar (com els jeroglífics), però també s'hi parla de la pedra de Rosetta, com desafiant el lector a interpretar-los i a entendre'ls.

2.3.1. Resposta lliure.

2.3.2. Resposta lliure.

2.3.3. La matèria de Bretanya és un conjunt de novel·les, romanços i textos bretons que parlen i difonen l'ideal de la novel·la cavalleresca a l'Europa medieval. S'oposa a les altres dues grans tradicions de l'època, la matèria de Roma i la matèria de França, segons la divisió proposada pel trobador medieval Jean Bodel en els versos inicials de la *Chanson des Saisnes*, que la mateixa Carmelina Sánchez Cutillas reproduceix a l'inici de *Matèria de Bretanya*: «Ne sont que trois matières à nul homme attendant. De France et de Bretagne et de Rome le grant» («Només hi ha tres matèries: la de França, la de Bretanya i la de Roma la gran»).

Al final de l'obra, quan un foraster erudit està consultant amb l'avi de Carmelina uns llibres antics del cicle bretó que han trobat en un amagatall, es produeix l'escena següent: «En sentir el seny de l'Ave Maria el meu avi va dir que si no entràvem a casa la serena faria malbé els llibres. I aleshores el foraster allargant-me l'embolic de tela em deia, xiqueta ajuda'ns. Però només donar-me el paquet començà a riure, i com que mon avi volia saber el motiu ell va dir “que no la veu?, tan xicoteta i acabe de deixar entre les seues mans tota la Matèria de Bretanya”.»

Així doncs, la Matèria de Bretanya —últim sintagma de la novel·la— significa en l'obra de Carmelina el llegat d'una tradició literària culta, indestriable de la tradició oral, que el seu avi personifica i deixa en les seues mans.

2.3.4. Els joguets del passatge representen la infantesa, la felicitat i la innocència perdudes com a conseqüència del traumàtic esgarrall de la Guerra Civil.

2.3.5.

a) En el llibre *Contes i jocs populars de les valls de Guadalest i de l'Algar*, de Rosabel Roig Vila i Mari Roig Vila (Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1999, p. 131-132), trobem, per exemple, aquesta versió del conte de Peret i Margarideta arreplegada a la Nucia:

Són dos xiquets que es perden en el bosc i troben una caseta. Van anant, anant i arriben a una caseta. Toquen a la porta perquè els auxiliaren. Ix una velleta, vestida de negre tota, que feia un poquet de por i els xiquets:

—Mire que ens hem perdut i voldríem passar ací la nit.

Fa:

—Clar, passeu, passeu.

Els fa passar.

La caseta, era molt guapeta, estava molt neteta i tenia un forn. I la velleta va agafar el xiquet, el va clavar dins d'una gabieta i, la xiqueta, la va deixar fora, perquè agranara. I el xiquet volia eixir de la gabieta i la velleta feia:

—No, no, tu ací, ací i ací!

I la xiqueta agranava i tot el dia cansadeta. A la xiqueta, la velleta li donava poquiu menjar, sempre li'n donava poquet. Mentre, al xiquet li'n donava bona cosa, perquè el xiquet es fera gros. Volia la xiqueta per agranar i volia que el xiquet es fera gros per menjar-se'l.

Una nit, la xiqueta estava mig adormideta i ella es pensava que ja s'havia adormit i van sentir que deia la vella:

—Prompte em menjaré jo este xiquet. Li toque el ditet i ja va fent-se grosset.

A l'endemà, la xiqueta li ho diu al germanet:

—Mira, se't vol papar.

I el xiquet va agafar l'astúcia d'ensenyar-li un osset. Tots els dies li duia menjar i, del menjar que ell menjava, treia un osset i li ensenyava l'osset. I ella feia:

—Caram! Este xiquet no està grosset. Açò com pot ser?

Tornava a tocar el ditet. I al final un dia fa:

—Demà me l'he de menjar! Estiga com estiga, grosset o primet.

Obri la porteta per traure el xiquet i el xiquet s'esmuny i s'escapa. I se'n van els dos corrents, ja no van tornar més al bosc, ni es van tornar a perdre.

Al xiquet li deien Peret, i la xiqueta, Margarideta.

Totes les rondalles que comparteixen bàsicament un mateix argument formen un tipus rondallístic. Els tipus s'identifiquen amb un número, de vegades seguit de lletres i asteriscos i precedit de les sigles ATU, que remetent a l'índex internacional Aarne-Thompson-Uther (2004).

b) «La caseta de sucre i xocolata. Un nen i una nena senten que els seus pares planen d'abandonar-los al bosc. Quan el pare els hi porta, llencen pedres pel camí per poder seguir-les després i tornar a casa. La segona vegada hi llencen molles de pa, els ocells se les mengen i no poden tornar. Caminen pel bosc i arriben fins a una casa que és de sucre i xocolata. En mengen i una bruixa que hi viu els atrapa; posa el nen dins d'una gàbia i pren la nena com a criada. La bruixa engreixa el nen per poder-se'l menjar i cada dia li demana que li ensenyi el dit per veure si ja està prou gras. El nen li ensenya sempre un osset de pollastre. La bruixa es cansa d'esperar i demana a la nena que encengui el forn per rostir el seu germà. Quan la bruixa s'hi acostava, la nena l'empeny a dins i mor cremada. Els nens s'escapen.»

2.3.6. Alguns dels trets característics de la figura de Francesc Martínez i Martínez en *Matèria de Bretanya* són els següents:

- Sobri i responsable, enamorat de la cultura i la llengua pròpies, simbolitza aquesta cultura i aquesta llengua: per això considera que és una vergonya que els nets no sàpien parlar valencià. L'avi, per tant, és qui llega la llengua —el tresor de les paraules— a l'autora.
- Ben plantat i amb una presència física atractiva.
- Elegant i digne a la manera dels aristòcrates.
- Atent, amable, simpàtic i solidari.
- Seductor, agradable, fascinator, atractívol, encisador, estimable; íntimament co-bejat per les dones del poble.
- Poderós i influent. L'amo de tot: de la pena i de l'alegria.
- Protector de la il·lusió i la fantasia. Defensor de la llibertat de la imaginació.

Aquesta caracterització de l'avi el converteix, en qualsevol cas, en una figura mitificada, heroica, compendi de bondats i virtuts. Fet i fet, l'avi personifica, en l'obra de Carmelina, el respecte i l'amor pel patrimoni de la civilitat i la cultura —tant l'escripta com la de tradició oral i popular— a què, d'alguna manera, apel·la el títol *Matèria de Bretanya*.

2.4.1.1. Resposta lliure.

2.4.1.2. «El ganxet i tot el vell einam». Són atributs propis de les tasques domèstiques, tradicionalment associades a les dones. «Nosaltres» fa referència a les dones, i «fidelitat» a l'obligació o la inevitabilitat de ser fidel als condicionaments de gènere, sobre els quals s'interroga.

2.4.2.1. Les utilitza perquè s'espera de les dones autores com ella que siguen modestes i que no semblen ambicioses o orgulloses, qualitats que sí que estarien ben vistes en un escriptor.

2.4.2.2. No concorden: per a ella, l'escriptura era més que una afició modesta, ja que s'hi considerava una professional.

2.5.1. Entre els múltiples àmbits d'ús en què la llengua pròpia va quedar relegada a un segon pla —o directament prohibida—, es poden apuntar els següents: els diaris, la ràdio, la televisió, l'escola, la literatura culta, l'administració, la universitat, les publicacions científiques, les intervencions en públic, la investigació, les comunicacions oficials, etc. En definitiva: la pràctica totalitat dels àmbits d'ús formals o públics.

2.5.2. Contra les idees abstractes i intangibles en què se solen basar molts fanatismes (com és el cas de les idees abstractes de *pàtria* i *patriotisme*), Carmelina Sánchez-Cutillas reivindica la realitat concreta i tangible. Per això diu que la *pàtria* seua era,

simplement, la terra, i les muntanyes i la mar d'Altea. I conclou que la idea de *pàtria*, si bé es mira, emana, simplement —sense grandiloqüències— de la simple suma de realitats tan concretes com la del seu poble d'Altea. Al capdavant, una *pàtria* no és sinó això: un conjunt de geografies fetes amb bancals, i serres, i platges, i pobles, i paisatges, i persones, i vivències, i sentiments. Per a Carmelina estimar l'entorn natural i cultural on vivim és lògic, natural, raonable: però els *patriotismes* —els *patriotismes* fanàtics— resulten aberrants i incomprensibles.

2.5.3. Resposta lliure.

2.6.1.

A – 2, glorieta de Francesc Martínez i Martínez

B – 3, carrer Fondo

C – 5, Portal Vell

D – 7, Casa Cervantes

2.6.2. 2

2.6.3. 2

3.1. La faceta d'investigadora de la història i de la literatura medieval de l'antiga Corona d'Aragó. Com a estudiosa de la història, destaquen les seues obres sobre el rei Jaume I (*Don Jaime el Conquistador en Alicante*, 1957) i altres monarques del nostre passat (*Lletres closes de Pere el Cerimoniós endreçades al Consell de València*, 1967; *Violant d'Hongria*, inèdit). Entre els estudis literaris, cal esmentar les obres sobre l'escola satírica valenciana (*Jaume Gassull, poeta satíric valencià del segle xv*, 1971; Bernat Fenollar i *Lo procés de les olives*) i autors de la nostra literatura medieval, com ara Bonifaci Ferrer i la Bíblia Valenciana, sant Vicent Ferrer (de qui publica l'article titulat «Sant Vicent Ferrer, un sant feminista»), Joan Timoneda, Joanot Martorell («Remembrança de Tirant lo Blanch», *Levante*, 1969), etc. A més, les seues publicacions en la premsa periòdica denoten un gran interès per la fesomia de la València històrica (*La Fàbrica Vella, dita de Murs i Valls*, 1970), entre d'altres, i també per la cultura popular que amb tant d'amor li va transmetre l'avi Francesc Martínez i Martínez. Una mostra de tot això són les nadaletes que publicava cada any.

3.2. Al llarg de l'obra poètica, Carmelina Sánchez-Cutillas reflexiona sobre la construcció de la seua identitat com a dona i com a part d'una cultura i una llengua malmeses per quaranta anys de dictadura. Per tant, de la seua poesia emana un crit de denúncia contra aquest silenci imposat, en línia amb els interessos del realisme social, que es proposa trencar amb la reivindicació de la identitat col·lectiva valenciana, emmarcada sempre en la terra i la mar que ella considera recer primigeni de la seua veu. També reflexiona sobre l'amor (sovint, llunyà i enyorat), el pas del temps

i la proximitat de la mort: tot això des d'una mirada centrada en la seua condició de dona rebel. Les formes d'expressió poètica que tria l'autora són el realisme, amb ressonàncies de la cultura popular, i la prosa poètica culta i enigmàtica (*Els jeroglífics i la pedra de Rosetta*, 1976).

3.3. Entre altres raons, per l'exquisida sensibilitat, l'originalitat i la qualitat de la prosa poètica que Carmelina exhibeix; i per la capacitat de literaturitzar una societat, una geografia i un temps desapareguts com a conseqüència de la Guerra Civil i els canvis de vida importantíssims que al llarg del segle xx han comportat la revolució industrial, el turisme, la tecnològització i el coneixement.

En un context literari en què es tendia a apostar pel trencament i l'experimentació, *Matèria de Bretanya* encerta a explorar magistralment l'evocació i el memorialisme com a estratègia per a la creació i la recreació literària.

L'excepcionalitat de *Matèria de Bretanya* no solament va ser reconeguda amb el Premi Andròmina de 1975 (el més important en el circuit literari del moment): també per l'enorme acceptació entre el públic lector. De totes les obres que les lletres valencianes van produir en la dècada dels setanta del segle passat, *Matèria de Bretanya* ha estat, sens dubte, una de les més reeditades: una de les que major vigència i interès ha conservat al llarg del temps.

3.4. En termes generals, i des d'una perspectiva comercial, les creacions en prosa sovint aconseguen una major projecció social que no les obres poètiques. De més a més, en el cas de *Matèria de Bretanya*, tal com s'afirma en l'enunciat de la pregunta anterior, parlem d'«una obra excepcional»: un llibre amb una extraordinària qualitat literària i capacitat de seducció. A això cal afegir que *Matèria de Bretanya* va obtenir un prestigi i reconeixement importants pel fet d'haver guanyat el Premi Andròmina dels Premis Octubre de 1975; i, també, una excel·lent acollida entre el públic lector que en aquell moment s'iniciava en l'aventura de l'alfabetització en valencià.

3.5. Clarament, el gènere. És a dir: la seua condició de dona en un món patriarcal, amb innumerables reptes pendents quant a igualtat d'oportunitats entre homes i dones.

També sent preocupació per la diferència o la discriminació social. En aquest sentit, en pro de l'igualitarisme i contra els privilegis de classe, expressa: «Per això m'atreu "l'estament ciutadà": el dels nobles i el dels generosos i el de la clerecia, no. I sempre estic del costat del vençuts» (text autobiogràfic mecanoscrit reproduït en la pàgina 46).

PLAZA DE
LA ESCRITORA
CARMELINA
SANCHEZ-
CUTILLAS

Carmelina
Sánchez-Cutillas
Esriptora de l'any 2020